

Про Відкритий Доступ до наукових публікацій

Відкритий доступ — це безкоштовний, швидкий, постійний, повнотекстовий доступ в режимі реального часу до наукових та навчальних матеріалів, що реалізовується для будь-якого користувача у глобальній інформаційній мережі, в тому числі і до рецензованих науково-дослідних журналів.

У 2001 р. народилась нова модель наукової комунікації, так звана Будапештська Ініціатива Відкритого Доступу (ВОАІ).

«Під відкритим доступом до цієї літератури ми розуміємо її доступність через публічний Інтернет, що дозволяє будь-якому користувачеві читати, завантажувати, копіювати, розповсюджувати, друкувати, шукати чи через посилання зв'язуватись з повними текстами статей, використовувати їх для індексування, при створенні програмного забезпечення, чи будь-яких інших законних цілей без фінансових, юридичних чи технічних бар'єрів, крім тих, що пов'язані з доступом до Інтернет. Єдине обмеження на відтворення та розповсюдження та єдиний аспект, що стосується копірайту - надання авторам права контролювати цілісність своєї роботи та права на посилання та цитування» (Будапештська ініціатива відкритого доступу: <http://www.soros.org/openaccess> .)

Наукова література у відкритому доступі - це сучасна система розповсюдження наукової інформації, це безкоштовні онлайнві примірники рецензованих журнальних статей, виступів на конференціях, технічних звітів, тез і дисертацій, дослідницьких, навчальних матеріалів, презентацій, лекцій, зображень, мультимедіа тощо. Існують різні способи забезпечення відкритого доступу. Науковець може розмістити примірник (електронну версію) своєї статті в архіві чи репозитарії відкритого доступу або опублікувати її в журналі відкритого доступу. Таку можливість називають **відкритим доступом** (Open Access).

Прямими користувачами наукових статей здебільшого є інші дослідники. Загальна вигода очевидна, оскільки жодна бібліотека не може собі дозволити передплатити всі потрібні наукові журнали. Відкритий доступ розширює коло знань за межами академічної школи.

Ідею відкритого доступу підтримали провідні міжнародні асоціації науковців, видавців, бібліотекарів, такі як SLA, IFLA, CHIP, SPARC, LIBER, eIFL та ін. Асоціація європейських університетів засвідчила важливість відкритого доступу для сучасних університетів і рекомендує наступне:

- університети мають розвивати інституційні стратегії щодо контролю за якістю результатів досліджень (у т. ч. через статті) для ширшого їх розповсюдження, максимізації їхнього бачення, доступності та наукового впливу;
- для досягнення цього **найкращим є створення інституційного репозитарію** чи участь у спільному (міжуніверситетському) репозитарії, напр., ElibUkr;
- відповідальність університету - інформувати дослідників про прозору та зрозумілу систему копірайтів.

Розроблено програмно-технічне забезпечення архівів (репозитаріїв) відкритого доступу:

- DSpace (розробка Масачусетського інституту технологій, за участі компанії Hewlett-Packard (HP), США) (<http://www.dspace.org/>)
- Eprints – розробка університету Саутгемптона (Великобританія),
- CDSware - розробка Центру ядерних досліджень, Швейцарія.

Розроблено основний протокол відкритого доступу (2002р.) OAI-PMH (The Open Archives Initiative Protocol for Metadata Harvesting) - загальні коди для тегів метаданих (OAI-PMH), напр., "автор", "дата", "назва", "журнал" тощо. Термін "метадані" - опис інформаційного ресурсу - "дані про дані" чи "інформація про інформацію", це і бібліографічний опис книги чи статті, і ключові слова та анотація, книжкова рецензія тощо. Опис кожного ресурсу, який розміщується в репозитарії, подається з набором метаданих у певній послідовності.

Репозитарії мають враховувати найкращий досвід, бути сумісні з OAI-PMH

протоколами. Реєстрація відкритого архіву організації в [Registry of Open Access Repositories](#) (ROAR) означає її приєднання до міжнародної ініціативи "[Open Access to Research](#)".

Відкритий доступ реалізується через два основних шляхи:

- **Репозитарії (архіви) відкритого доступу** - самоархівування наукових публікацій вченими на власних чи інституційних веб-сайтах. Науковці розміщують свої вже опубліковані статті. Такий спосіб архівування називають «самоархівуванням». Архівування не виключає публікацію цих же статей в комерційних цілях. Репозитарії містять також метадані (опис) кожної статті - назву, автора та інші бібліографічні дані у форматі Open Archives Initiative Protocol for Metadata Harvesting (OAIPMH, Протокол для збору метаданих ініціативи відкритих архівів). Пошук відбувається неначе в одній глобальній бібліотеці чи електронному каталозі - через спеціалізовані пошукові системи - *OpenDOAR*, *ROAR* та ін. Репозитарії відкритого доступу можуть бути мультидисциплінарними та розміщуватись в університетах чи науково-дослідних організаціях. Можуть бути тематичними, як, наприклад, з фізики і суміжних наук – arXiv, з економіки – RePec та ін. В 2014 р. у світі, за даними Реєстру репозитаріїв відкритого доступу *ROAR* нараховується 3003 відкритих архівів та міститься понад 20 млн. одиниць інформації, де окрім друкованих статей архівуються препринти статей, бакалаврські, магістерські, докторські дисертації, навчальні матеріали, архівні та музейні об'єкти тощо.
- **Журнали відкритого доступу** – публікація наукових статей в електронних журналах відкритого доступу.

Міжнародні пошукові системи:

Пошук інформації здійснюється як в *одній глобальній електронній колекції (каталозі)* доступній для всіх.

Реєстр репозитаріїв відкритого доступу - ROAR - розміщується в Університеті Саутгемптона (Великобританія), є частиною EPrints.org мережі <http://roar.eprints.org/>

Довідник репозитаріїв відкритого доступу - *OpenDOAR* - розроблений і підтримується Ноттінгемським університетом (Великобританія)

<http://opendoar.org>

Директорія журналів відкритого доступу (DOAJ) - це рецензовані журнали, статті яких доступні всім користувачам в електронному вигляді безкоштовно.

Цілі: зібрати електронні наукові журнали та надати відкритий безкоштовний доступ до них <http://www.doaj.org>. Всі витрати на створення журналу та організації доступу несе автор статті та організація, де працює автор чи редколегія журналу, для всіх інших ця інформація безкоштовна. Наразі у довіднику понад 9700 журналів відкритого доступу із 147 країн світу. Більшість журналів відкритого доступу - академічні, реферовані, мають імпакт-фактор та індексуються Інститутом наукової інформації (Institute for Scientific Information). Проект підтримується бібліотекою Університету м.Лунд (Швеція, University of Lund)

Директорія книг відкритого доступу DOAB (Directory of Open Access Books)

<http://www.doabooks.org/> - ресурс надає доступ до метаданих та повних текстів книг академічних видавництв у відкритому доступі в мережі Інтернет. Сервіс надає можливість здійснювати пошук книг за наступними параметрами: назва книги, автор, ключові слова, анотації до книг, видавець, ISSN/ISBN книги чи за всіма перерахованими елементами. Переглядати зміст сервісу можна за назвами в алфавітному порядку, за предметними рубриками та за видавцем (напр. Academia Press, University of Michigan Press, Springer Science – Business).

Ranking web of word - Рейтинг електронних архівів та університетів світу – створено з ініціативи *Cybermetrics Lab*, найбільшого державного органу досліджень в Іспанії. CSIC є одним з перших основних науково-дослідних організацій в Європі <http://www.webometrics.info/>

Міжнародний Тиждень Відкритого Доступу, присвячений Руху Відкритого Доступу до наукової інформації проводиться щороку у останній тиждень жовтня (у 2014 році це 20-26 жовтня).

Україна

У Довіднику журналів відкритого доступу (DOAJ) і Реєстрі репозитаріїв відкритого доступу **Registry of Open Access Repositories (ROAR)** представлено понад 20 українських журналів і 62 інституційні репозитарії.

- Працює **Система пошуку у відкритих архівах України (SSM)** <http://oai.org.ua> - де індексуються метадані з різних архівів України і забезпечується централізований пошук у відкритих архівах. Система підтримується Інститутом програмних систем НАН України та Житомирським державним університетом імені Івана Франка. В системі станом на 1 березня 2014 р. представлено 48 архівів України.
- Створено **електронний архів ElibUkr-OA** <http://www.elibukr.org/> проекту «Електронна бібліотека України» для вчених України, університет яких не підтримує власний (інституційний) відкритий електронний архів.

Модель відкритого доступу в цілому видається найрацшою у справі організації вітчизняних наукових інформаційних ресурсів, зокрема публікацій вітчизняних університетських громад. Університетські бібліотеки України впевнені, що модель відкритого доступу стане у реальній нагоді академічній спільноті України.

- **Наукова періодика України (журнали відкритого доступу)** <http://journals.uran.ua/>. 54 журнали, що є рецензованими виданнями та підтримують політику відкритого доступу до наукових публікацій. Сайт використовує Open Journal Systems 2.4.1.0 - програмний пакет з відкритим вихідним кодом, який обслуговує процеси менеджменту та публікації журналів. **Індексація журналів** – деякі індексуються [Ulrich's Periodical Directory](#), [OCLC WorldCat](#), [Index Copernicus](#), [DOAJ](#), [Google Академія](#), [ВИНИТИ \(Росія\)](#), [РІНЦ \(Росія\)](#), [DRIVER](#), [BASE](#), [DRJI](#), [Scientific Indexing Services](#), [CiteFactor](#), [Polska Bibliografia Naukowa](#). Спеціалісти, також, *безкоштовно* створюють сайти електронних наукових фахових журналів, які розміщують на сайті. З питаннями і пропозиціями щодо проекту звертатися за телефоном 38 (044) 236-9637 чи адресою: denys@antispamjournals.uran.ua .

- Проект **Наука України в дзеркалі наукометричної бази даних SciVerse Scopus** - <http://www.jsi.net.ua/scopus/scopus.html>
- *Пропозиція!* Електронне наукове фахове видання **Соціально-економічні проблеми і держава** / Тернопільський національний технічний університет ім. Івана Пулюя sepd.tntu.edu.ua запрошує науковців публікувати наукові статті у журналі відкритого доступу. Журнал індексується у реферативних базах даних: ProQuest LLC (ULRICHSWEB Global Serials Directory) (USA), Index Copernicus International SA (Poland), DOAJ - Directory of Open Access Journals (Sweden), Google Scholar (USA), BASE - Bielefeld Academic Search Machine (Germany), EBSCOhost (USA), Ministry of Science and Higher Education (Republic of Poland). Відповідальний секретар видання: sepd.tntu@gmail.com.

Електронний архів (інституційний репозитарій) КНЕУ

<http://lib.kneu.edu.ua/ua/irkneu/>

Що можна архівувати?

Електронні версії публікацій:

- Наукові статті;
- Матеріали конференцій;
- Дисертації та автореферати дисертацій;
- Презентації;
- Наукові звіти;
- Бібліографічні видання, тощо.

Передача файлів безпосередньо автором:

- Бібліографічну інформацію (обов'язкові метадані) про публікацію (автор, назва, вихідні дані тощо).
- Файл з повним текстом на електронному носії чи на e-mail: irkneu@kneu.kiev.ua, adminirkneu@kneu.kiev.ua

Більше інформації про відкритий доступ та ресурси:

1. Будапештська ініціатива відкритого доступу BOAI :

<http://www.soros.org/openaccess/ru/index.shtml>

2. Система пошуку у відкритих архівах (Україна): <http://oai.org.ua>

3. Директорія журналів відкритого доступу DOAJ: <http://www.doaj.org/>
4. Довідник (каталог) репозитаріїв відкритого доступу OpenDOAR (Університет Ноттінгем, Великобританія) : <http://opendoar.org/>
5. Реєстр репозитаріїв відкритого доступу Registry of Open Access Repositories, ROAR: <http://roar.eprints.org/>
6. Економіка - RePEc: Research Papers in Economics: <http://repec.org>
7. Науково-освітня соціальна мережа Соционет (Росія): <http://socionet.ru/>